

MASARYKOVA UNIVERZITA

Fakulta sportovních studií

Katedra gymnastiky a úpolů

Modelové situace

Aplikovaná sportovní edukace bezpečnostních složek

Čerpáno z Diplomové práce: Využití modelových situací v rámci základní odborné přípravy policistů, PhDr. Matěj Novák

Brno, 2013

V současné době se ve výcviku a částečně v teorii sebeobran v České republice objevují dílčí informace o nových didaktických postupech a výcvikových metodách. Pionýrem v této oblasti jsou Kanadčané **Darren Laur**, který se zabýval studiem a aplikací psychologických a fyziologických aspektů chování člověka v situacích ohrožení života a zdraví a **Tony Bauer**, který jako jeden z prvních začal zohledňovat tyto poznatky při výcviku sebeobran a vytvořil vlastní systém výcviku pod názvem SPEAR. V současné době je možno za hranicemi České republiky lze najít mnoho instruktorů sebeobran vyučujících na základě poznatků z oblasti psychologie konfliktu a stále více zapojujících do výcviku techniky založené na přirozených fyziologických procesech. Přicházejí tak nové výukové postupy a objevují se nová pojmenování. Sebeobrana (angl. Self Defense) se mění na reálnou sebeobranu (angl. RSD – Reality Self Defense) a pro odlišení nereálnosti útoků ve výuce v bojových uměních se objevili pojmenování jako „dojo úchop“ a „dojo škrcení“. Jedná se o škrcení zepředu a úchop zepředu oběma nataženýma rukama. Při reálném útoku takovýmto způsobem nikdo nebude nikdo útočit.

Výuka se posouvá z tělocvičen do reálného prostředí nebo uměle vytvořeného reálného prostředí. Například Keysi Fighting Method pro výuku sebeobran v reálném prostředí zajišťuje vyřazené automobily nebo pronajímá diskotéku i s diskžokejem. Výuka opouští tělocvičny do reálného prostředí a útoky jsou prováděny v širším kontextu. Fyzický útok předchází útok verbální. Vyučuje se na základě scénářů, pro které se vžil název modelové situace.

Problémem ale je, že termínem „modelové situace“ bývá označováno mnoho různých didaktických metod a technických aplikací. Dochází tak k nejasnostem a rozdílnosti v chápání modelových situací.

MODELOVÉ SITUACE U POLICIE

To, co dnes nazýváme „modelové situace“, má například v policejním školství dlouhodobou tradici. Vznikly a byly zařazeny do výuky ve snaze o větší názornost a atraktivnost výuky. Vytvořit pro studující lepší podmínky pro snadnější orientaci, osvojení si probírané látky a získání schopnosti aplikace získaných odborných vědomostí v budoucím výkonu služby. Vzhledem k tomu, že *„tvůrčím způsobem aplikovaná názornost ve výuce odborných předmětů zvyšuje zájem žáků o odborné předměty, rozvíjí **pozornost a aktivitu.**“* (DRAHOVZAL 1997), se tak dosáhlo i vyšší vnitřní motivace studujících. Začaly se tedy do výuky zařazovat zjednodušené modely (příklady) reálných situací, které

měly reprodukovat konkrétní zúženou část probírané problematiky. Vycházelo se z příkladů, na kterých si studující měli osvojit nejen vědomosti, ale i dovednosti a profesionální postoje. Cílem bylo a je, aby si budoucí policisté během studia lépe osvojili určité vzorce a modely chování a jednání vedoucí k tvorbě a udržení profesních standardů výkonu služby.

V začátcích využívání praktických modelových situací se zpravidla jednalo o inscenační metodu (hru), na kterou navazovala diskuze, která zprostředkovala zpětnou vazbu. Tedy rozbor průběhu inscenační hry studenty a vyučujícím a následné závěrečné vyhodnocení v kontextu didaktických cílů vyučovací hodiny. Samotné modelové situace se prakticky účastnila jedna až dvě dvojice (policejní hlídka) a až na následném vyhodnocení se podílela celá třída.

V souladu se současnými trendy vzdělávání dospělých a s narůstající snahou většího zapojení studujících do didaktického procesu, se dnes systém výuky založený na názorných modelech stává stále rozšířenější a propracovanější. Modely zjednodušených vztahů, založených na reálných situacích vycházejících z budoucího profesního života studujících, jsou hojně využívány v široké škále didaktických metod.

Modelová situace není didaktickou metodou, ale patří mezi didaktické prostředky v širším slova smyslu. Takovéto prostředky definuje Mužík jako prostředky, který *„zahrnují vše, co napomáhá dosažení cílů vzdělávání. Jsou to zejména obsah, formy, principy, metody, pomůcky a didaktická technika, organizace, materiálně technické zajištění výuky atd.“*(MUŽÍK 2004)

MODELOVÉ SITUACE Z POHLEDU VYUČOVACÍCH METOD

„Pro vyučovací metody je příznačné jejich těsné sepejetí s vnitřními podmínkami výuky (zvláště po stránce procesuální), zatím co organizační formy jsou součástí vnějších podmínek.“ (DRAHOVZAL 1997) Vyučovací (didaktická) metoda „spočívá ve vytvoření souboru postupů, kterými lektor předává poznatky a formuje dovednosti, případně návyky účastníků.“ (MUŽÍK 2004). Zahrnuje-li takovýto postup (metoda) model situace, v níž jsou reprodukovány tytéž vztahy jako ve skutečnosti, jejich zjednodušení a schematizace umožňuje analýzu situace (rozbor a vyhodnocení), zažil se v praxi pro takovou metodu výraz „**modelové situace**“.

Takto se prakticky stalo, že výrazem „modelová situace“ v pedagogické praxi nazýváme více didaktických postupů, které jsou navzájem velmi odlišné.

V literatuře se objevuje velké spektrum pohledů na problematiku členění výukových metod. Pravděpodobně nejobsáhlejší klasifikaci vyučovacích metod z rozdílných aspektů uvádí Maňák. U většiny níže uvedených metod může lektor (učitel) využít pro názornost modelu a vytvořit tak teoretickou nebo praktickou modelovou situaci.

Maňákova klasifikace základních metod:

- *„Metody z hlediska pramene poznání a typu poznatků – aspekt didaktický*
 - *Metody slovní*
 - *Monologické metody (např. vysvětlování, výklad, přednáška)*
 - *Dialogové metody (např. rozhovor, dialog, diskuze)*
 - *Metody písemných prací (např. písemná cvičení, kompozice)*
 - *Metody práce s učebnicí, knihou*
 - *Metody názorně demonstrační*
 - *Pozorování předmětů a jevů*
 - *Předvádění (předmětů, pokusů, činností, modelů)*
 - *Demonstrace statických obrazů*
 - *Projekce statická a dynamická*
 - *Metody praktické*
 - *Nácvik pohybových a pracovních dovedností*
 - *Žákovské laborované*
 - *Pracovní činnost (v dílnách na pozemku)*
 - *Grafické a výtvarné činnosti*
- *Metody z hlediska aktivity a samostatnosti žáka – aspekt psychologický*
 - *Metody sdělovací*
 - *Metody samostatné práce žáka*
 - *Metody badatelské, výzkumné, problémové*
- *Charakteristika metod z hlediska myšlenkových operací – aspekt logický*

- *Postup srovnávací*
- *Postup induktivní*
- *Postup deduktivní*
- *Postup analyticko-syntetický*
- *Variety metod z hlediska fází výchovně vzdělávacího procesu – aspekt procesuální*
 - *Metoda motivační*
 - *Metody expoziční*
 - *Metody fixační*
 - *Metody diagnostické*
 - *Metody aplikační*
- *Variety metod z hlediska výukových form a prostředků – aspekt organizační*
 - *Kombinace metod a organizačních forem výuky*
 - *Kombinace metod s vyučovacími pomůckami*
- *Aktivační metody*
 - *Diskusní metody*
 - *Situační metody*
 - *Inscenační hry*
 - *Didaktické hry*
 - *Speciální metody“ (MAŇÁK 1997)*

Z pohledu vzdělávání dospělých v je nejbližše Mužíkovo dělení výukových metod.

Mužíkovo dělení výukových metod vzdělávání dospělých:

- *„Metody teoretické*
 - *Klasická přednáška*
 - *Přednáška ex katedra*
 - *Přednáška s diskuzí*
 - *Cvičení*
 - *Seminář*
- *Metody teoreticko-praktické*
 - *Diskusní metody*
 - *Problémové metody*
 - *Programová výuka*
 - *Diagnostické klasifikační metody*
 - *Projektové metody*
- *Praktické*
 - *Instruktáž*
 - *Koučink*
 - *Mentoring*
 - *Counseling*
 - *Rotace práce*
 - *Stáž*
 - *Exkurze“ (MUŽÍK 2004)*

TVORBA MODELOVÉ SITUACE

Konkrétní modelová situace, nejen teoretická, je tvořena na základě didaktického cíle.

U komplexních modelových situací je důležité, aby studující před účastí v komplexní modelové situaci získali dílčí znalosti, dovednosti a postoje. Při nesplnění této základní podmínky před účastí na komplexní modelové situaci již není didaktickým prostředkem, ale stává se testem předpokladů. Při nedodržení této hlavní zásady dochází k opačnému efektu. Výuka je pro studující velmi náročná až nezvládnutelná. Studující nejsou schopni pojmout rozsah učiva a soubory dovedností. Snadno tak dochází k demotivaci a rezignaci na studium.

Modelové situace jsou rozdělovány podle následujících hledisek:

- Podle charakteru modelové situace
 - Teoretické modelové situace
 - Situační metody (případové studie, rozborové situace...)
 - Praktické modelové situace
 - Situační metody
 - Inscenační metody
 - Didaktická hra
- Podle šíře kontextu
- Podle komplexnosti modelové situace
 - Dílčí modelové situace
 - Komplexní modelové situace – integrovaná zaměstnání
- Podle navození modelové situace
 - Konfliktní modelové situace
 - Bojové modelové situace

TEORETICKÉ MODELOVÉ SITUACE

Podle charakteru modelových situací rozdělujeme na teoretické a praktické. Didaktické metody využívané v teoretických i praktických modelových situacích mohou být stejné, jen se liší prostředky, které jsou využívány při jejich realizaci. Základem teoretických i praktických modelových situací jsou situační metody.

SITUAČNÍ METODY

Mužík řadí situační metody mezi teoreticko-praktické metody, které mají přiblížit výuku konkrétní praxi. *„Jejich hlavním cílem je výcvik mentálních dovedností, počínaje dovedností analyzovat problémy, sbírat a hodnotit informace, formulovat rozhodnutí a navrhnout jeho postup (algoritmus) až po ovlivňování postojů a motivů k práci, k ostatním lidem a ovládnutí způsobů správné komunikace. Nejhodnotnějším cílem těchto metod výcvik ke koncepčnímu myšlení a rozhodování, k formování předpokladů úspěšného stylu práce, ke komplexnímu řízení organizace.“* (MUŽÍK 2004)

*„Situačními metodami rozumíme postupy při problémovém řešení modelových situací, jejich základ (zformulovaný v zadání) vychází z reálné události, kterou bylo v praxi nutné řešit a jež je pro určitou oblast praxe typická nebo specifická. Patří sem **případová metoda, řešení problémových příkladů, incidentů a konfliktních situací**. Společnými rysy těchto postupů jsou obvykle nedostatek informace, rozhodování v podmínkách rizika, nabízí se větší počet řešení, postupů nebo přístupů a je proto nezbytné rozhodování za různé míry informace.“* (MAŇÁK 1997)

Zvládnutí modelových situací je jedním z základních předpokladů úspěšného zvládnutí sebeobrané situace, bez které se studující v praxi neobejdou.

Je zřejmé, že u profesního vzdělávání musí modely využívané ve výukových metodách vycházet se skutečných situací budoucí praxe. Právě z tohoto důvodu je více než vhodné, při přípravě modelových situací v oblasti provádění služebního zákroku a sebeobrany vycházet z právního rozboru sporných případů a rozboru případných pochybení při výkonu služby. I přesto, že právní systém České republiky není precedenční, je ideálním řešením pro uvedenou přípravu modelové situace získání podkladů v podobě spisového materiálu případného pochybení policisty, včetně trestního a případně soudního spisu. Následně provést rozbor spisového materiálu realizačním týmem a získané poznatky zapracovat do připravované modelové situace – rozborové situace.

I přes značný zájem o takovýto podkladový materiál ze strany útvárů zajišťujících výuku a výcvik, je v současné době získat takovýto materiál pro potřeby výuky velmi obtížné až skoro nemožné. Jediná možnost, jak získat kvalitní základ pro tvorbu modelové situace, jsou otevřené zdroje jako internetové stránky Nejvyššího soudu České republiky pro právní rozbor a pro video podklady například internetové stránky www.youtube.com.

Nejčastěji využívanou teoretickou modelovou situací v rámci základní odborné přípravy je tzv. případová studie. Jedná se o rozborovou metodu, kdy je účastníkům kurzu předložen konkrétní příklad z praxe. Rozborem si studenti upevňují získané teoretické vědomosti a snaží se je teoreticky aplikovat v praxi.

ROZBOROVÁ SITUACE (PŘÍPADOVÉ STUDIE)

„ Podstatou rozborové situace je analýza a řešení konkrétně popsaných případů, reálných problémů, které jsou podobné těm, s nimiž se účastníci setkávají ve své práci. Písemný text může být velmi stručný, nebo může mít naopak několik stran. Může podávat vyčerpávající informaci anebo je sestaven tak, že je na účastnících, aby si text doplnili rozbor, výpočty, studiem.

Text obvykle končí otázkou nebo otázkami, které orientují k další práci, popř. lektor dává sám otázky hned poté, jakmile se všichni seznámí s případem. Jinak je ponechána volnost účastníkům, aby se vyjádřili a přednesli své názory na řešení. Lektor musí zamezit domýšlení podmínek, protože tím by dopustil deformování původního smyslu případu.

Diskuze zpravidla směřuje ke dvěma závěrům: Jak zamezit vzniku podobných situací, nebo jak nalézt nejlepší řešení, přičemž se musí zdůraznit postup i rozhodnutí a posoudit možné důsledky.“
(MUŽÍK 2004)

Text (spisový materiál) určený k rozboru lze pro potřeby základní odborné přípravy využít trojím způsobem:

1. Spisový materiál je předložen k rozboru realizačnímu týmu modelové situace. Ten jasně definuje sporné momenty a připraví na jejich základě modelovou situaci, při které si účastníci kurzu prakticky procvičí své znalosti a dovednosti. – vzdělávání realizačního týmu.
2. Výtah podstatných informací ze spisového materiálu je předložen účastníkům kurzu k teoretickému samostatnému rozboru – zaměření na teoretické znalosti studenta, které následně užije při praktické modelové situaci.

3. Jde o spojení předchozích dvou postupů. Spisový materiál je nejdříve zpracován relačním týmem. Nejprve je předložen k rozboru účastníky kurzu a následně se přistoupí k praktickému procvičení v praktické modelové situaci. V praxi bývá často z časových důvodů vynecháván teoretický rozbor materiálu účastníky kurzu a ti jsou rovnou vystaveni praktické modelové situaci. Rozbor se provádí, až jako součást celkového vyhodnocení jednotlivých scénářů praktické modelové situace.

PRAKTICKÁ MODELOVÁ SITUACE

Dřívější chápání modelových situací a výuky profesní i osobní sebeobranu a donucovacích prostředků bylo omezováno pouze na rovinu technickou. Bohužel tento přístup můžeme vidět i dnes.

O jednostranném chápání významu modelových situací na modely útoků svědčí více než deset let starý rezortní materiál vydaný v roce 1998 Policejní akademií ČR. Autoři First, R., Blahut, A. uvádí:

„Tato skripta jsou zaměřena především na řešení sebeobraných modelových situací proti kontaktnímu útoku na krátkou vzdálenost a jsou určena nejen studentům PA ČR, ale všem školním a školícím zařízením PČR jako metodická pomůcka.“ (FIRST, BLAHUT 1998)

Modelové situace blíže specifikují následovně.

„Modelové situace uvedené v této publikaci odpovídají policejním požadavkům, byly vybrány na základě našich dlouholetých zkušeností z této oblasti a zkušeností získaných u jiných úpolových odvětví, jako jsou např. karatedó, judó, taekwondó, sambo, musadó, alkampjjustu, taihojutsu a především jujutsu. Posledně jmenovaný bojový systém je začleněn do německého systému školství a zahrnuje soubor požadavků na znalosti a dovednosti německých policistů. Vzhledem k obrovskému množství řešení sebeobraných situací, zastavení útoku a nepřeborného množství technik sloužících k odvrácení dalšího útoku nebo použití návazných technik jsme tento rozsah omezili.“ (FIRST, BLAHUT 1998)

Již z autorské definice je zřejmé, že se jedná o materiál mnoha řešení rozličných útoků bez dalšího kontextu situace. Autoři detailně popisují aplikaci technik sebeobranu na rozličné útoky, pohybují se tedy v pouze rovině technické. Označení „modelové situace“ bychom dnes mohli nahradit přesnějším zužujícím označením „varianty fyzického útoku“.

Současným trendem výuky nejen donucovacích prostředků, použití zbraně, ale i profesní a osobní sebeobranu je pojímat výuku širěji. Například Ed Melaugh při výuce sebeobranu (Small Circle Jujitsu) hovoří o čtení pohybu (angl. read motion). Při výuce učí studenty poslouchat, co jim osoba stojící proti nim říká a následně číst pohyb osoby a hledat ve verbálních a neverbálních projevech náznaky útoku. Jde tedy vnímání širšího kontextu výuky sebeobranu než jen v rovině jak se uvolnit z úchopu nebo blokovat uder a provést protiúder.

Bruce K. Siddle, který zapracoval do výuky sebeobranu a policejní přípravy stresové reakce, kdy stresorem je situace ohrožení života a zdraví, šel ještě dále. Pro výuku sebeobranu a donucovacích prostředků a použití zbraně policistou používá výrazu trénink k přežití (angl. survival training) a instruktory sebeobranu chápe jako instruktory dovedností k přežití a takto definuje jejich povinnost:

„Instruktoři dovedností k přežití jsou zodpovědní za poskytnutí všech možných technik a taktik, které mohou pomoci zachránit život studenta nebo kohokoliv jiného. (SIDDLE 2006)

Ve své knize *Sharpennig The Warrior's Edge* definuje pojmy „otevřené a zavřené“ motorické dovednosti pro sebeobranu (přežití), na kterých je možno blíže vidět jeho chápání výuky nad rámec pouze technické dovednosti bez kontextu reálné situace.

„OTEVŘENÉ MOTORICKÉ dovednosti jsou pohyby, které jsou vykonávány v dynamicky měnícím se prostředí a jsou považovány jako reakce na situaci. Příkladem může být například probíhající střelba, kdy důstojník by měl být schopen rychle reagovat na vysoce nebezpečnou situaci (deadly-force action). V této situaci musí být důstojník schopen nejen nalézt pouzdro (na zbraň), zacílit a opřevovat střelbu, ale musí být také schopny zvládnout stres z protivníka pokoušejícího se ho zabít.

„UZAVŘENÉ MOTORICKÉ dovednosti jsou pohyby, které jsou vykonávány ve statickém, nestresujícím prostředí.“ (SIDDLE 2006)

Ze statického prostředí tělocvičen se výcvik přesouvá do dynamického prostředí, které zohledňuje prostředí výkonu služby. Do výuky byly zavedeny scénáře (angl. scenarios), pro které se nepřesně zaužíval také výraz modelové situace, případně praktické modelové situace. Jejich vrcholem jsou praktické modelové situace vysoké úrovně a komplexní modelové situace, které Murray definuje následovně:

„SCÉNÁŘE VYSOKÉ ÚROVNĚ“

Scénáře vysoké úrovně jsou používány k otestování úsudku, rychlosti a přesnosti ve stresujících podmínkách, které vznikají v daném kontextu situace. Obecně scénáře mají vždycky nějaký příběh spolu s rolmi jednotlivých aktérů, kteří byli instruováni, jak se mají chovat pod vlivem podmínek, které mohou v realitě nastat a jsou také nastavena kritéria pro přesně měření jejich reakci.
” (MURRAY 2004)

„KOMPLEXNÍ SCÉNÁŘE

Dalším stupněm testování, které může být použito k ohodnocení schopností velké skupiny účastníků, jsou tzv. komplexní scénáře. Jako příklad komplexních scénářů můžeme uvést simulaci přírodní pohromy (povodeň, zemětřesení, apod.), která je většinou řešena v rámci několika štábů krizového řízení k otestování koordinace jednotlivých částí a jejich vzájemného rozdělení zodpovědnosti.“ (MURRAY 2004)

Pojmem „komplexní modelová situace“ Murray označuje situace s velkým počtem účastníků a větším počtem odborností jako jsou situace využívané při výcviku jednotek integrované záchranného systému. Komplexní modelové situace v základní odborné přípravě také obsahují didaktické cíle z většího počtu policejních odborností a účastní se jich aktivně větší počet studentů. Není, ale překročen rámec problematiky výkonu služby policie.

V současnosti je tedy sebeobranná situace vnímána jako součást konfliktní situace, která má několik částí. Konfliktní situaci lze pro potřeby výuky rozdělit do tří časových a dějových pásem, které na sebe plynule navazují. Následující citace se vztahuje k výuce sebeobrany ve školách jujutsu, ale platí i obecně pro výuku sebeobrany.

ÚVODNÍ ČÁST KONFLIKTU

„Jde o dobu, kdy konflikt začíná a nedošlo k reálnému napadení. Z pohledu taktiky jsme mimo dosah oponenta, včetně jeho zbraní (mimo střelných). Máme tedy dostatek prostoru a času konfliktu zabránit. K tomu vede dostatečná předvídatost a citlivost, která umožní včas a přesně rozpoznat příznaky hrozícího nebezpečí a umožní nám tak zamezit gradaci konfliktu i případnou cestou vynuceného použití technicko-taktických prostředků. V této části konfliktu je ještě možno volit jemnější technické prostředky technické prostředky menšími následky pro útočníka. Máme šanci, že konflikt vyřešíme v přátelském duchu.“ (NOVÁK 2007)

FYZICKÝ ÚTOK

„Právě na tuto část se soustředí výuka sebeobranného jujutsu ve většině škol! Potenciální řešení konfliktu se stává reálným. Z oponenta se stává útočník. Roste jeho agresivita projevovala důraznými verbálními i neverbálními projevy. Jeho chování ztrácí racionální kontrolu. Zvyšuje se pravděpodobnost útoku, útok přímo hrozí. Pokud to nejde, soustředíme se pouze na neverbální projevy útočníka, verbální potlačíme. Hledáme vhodný okamžik pro útok, pokud ho promeškáme,

volíme obranu s následným protiútokem. Konflikt tedy řešíme takticko- technickými prostředky s cílem zamezit útoku, odvrátit ho, s následnou kontrolou či likvidací soupeře.“ (NOVÁK 2007)

ZVLÁDNUTÍ POST-KONFLIKTNÍ SITUACE

„Tato fáze je v současné době u drtivé většiny škol nejméně propracovanou částí psychologické přípravy. V praxi jsem se několikrát setkal s tím, že studenti nemohli ani stát na nohou vlivem fyziologické reakce na stres... Dostavuje se stav mentální a fyzické vyčerpanosti. Pomalu odeznívají vyplavené stresory a navrací se energie. Pokud obránce způsobí útočníkovi značná či rozsáhlá poranění nebo ho dokonce usmrtí, mohou se dostavit závažné psychické stavy vyžadující péči odborníků. Ještě pravděpodobnější psychické problémy nastanou v případě, kdy se obránce neubrání nebo nedokáže ochránit blízkou osobu.“ (NOVÁK 2007)

Z pohledu komplexnosti i u praktických modelových situací hovoříme o dílčích modelových situacích, kde se účastníci kurzu učí řešit konkrétní útok nebo taktický postup na jeden daný scénář. Komplexní modelové situace zahrnují již více studijních cílů a mnohdy i z více profesních oborů.

V takovémto případě hovoříme i o integrovaných praktických modelových situacích. Z pohledu navození modelové situace hovoříme o konfliktní situaci, kdy je cílem řešení jakéhokoliv konfliktu. (Například situace s vykázáním občana z určitého místa nebo zákaz vstupu občanovi na určené místo bez použití síly.) Převážně se bude jednat o komunikační cvičení. Pokud je studující v praktické modelové situaci nucen požit síly, řešit fyzické napadení, použít donucovacích prostředků nebo zbraně nebo je již praktická modelová situace za tímto účelem připravována hovoříme o tzv. bojové modelové situaci. Bojové modelové situace tedy obsahují všechny tři fáze konfliktu: úvodní část, řešení fyzického útoku na účastníka modelové situace (oběť nebo/a studujícího) a řešení situace po fyzickém útoku. V civilním prostředí bývají bojové modelové situace označovány za neobranné modelové situace.

Praktická modelová situace je didaktický prostředek s velkým potenciálem. Pro své velké výhody má i řadu nevýhod. Zvláště praktické modelové situace v integrované výuce kladou velké nároky na učitelovi kompetence a organizační a logistické zajištění. Na pomyslném vrcholu náročnosti stojí realizace bojových modelových situací v integrované výuce.

TVORBA PRAKTICKÉ MODELOVÉ SITUACE

Před tím, než jsou studující vystaveni komplexní praktické modelové situaci, měli by provést teoretický rozbor modelových situací, na kterých by se naučili aplikovat znalosti získané v předešlých hodinách v teoretickým modelových situacích (aplikace znalostí) a případně dílčích praktických modelových situacích (aplikace dovedností). Teprve následně by měli být vystaveni komplexní praktické modelové situaci, kde kromě rozhodování na základě dříve získaných znalostí a schopnosti jejich teoretické aplikace na konkrétní situace, jsou nuceni toto spojit s požadovanými dovednostmi a s mezioborovými vazbami.

METODY VYUŽÍVANÉ V PRAKTICKÉ MODELOVÉ SITUACI

Nejčastěji využívanými didaktickými metodami pro praktické modelové situace jsou metody inscenační, pedagogická hra.

PEDAGOGICKÉ HRA

„ Hru tedy chápu jako do jisté míry universální prostředek pro učení, výuku dětí, mládeže i dospělých. Z reálné situace jsou vybírány ty prvky, jevy a vztahy, které jsou z hlediska cílů výuky a obsahu podstatné. Pomocí abstrakce je ve hře tvořen určitým způsobem zjednodušený obraz reality. Ten je zobrazován obvykle na různých modelech, včetně matematických. Stále více je do výuky zaváděna prostřednictvím výpočetní techniky. Názornost učiva je podporována technikou animace. Modely a simulace překračují často rámeček didaktiky a stávají se dorozumivacím prostředkem mezi vědci a pedagogy různých vědních disciplín.“ (MUŽÍK 2004)

V současné době se objevují didaktické materiály popisující metody výuky, kdy jsou pro hraní rolí najímání herci. *„Divadlo se stává prostředkem (formou) výuky a výchovy. V zásadě jde o speciální napsané a připravené výukové jednoaktovky nebo využívání již napsaných divadelních her.“ (MUŽÍK 2004)*

Zde je ale nutno podotknout, že účastníci praktické modelové situace nesmí modelovou situaci považovat za hru v původním slova smyslu. Mohlo by tak docházet k odtažení od role a s tím spojeným prožitkem. Účastníci se pak nechovají přirozeně a celá praktická modelová situace ztrácí svoji podstatu. Zvláště u bojových modelových situací by byl takovýto přístup účastníku bojové modelové situace velkou překážkou k dosažení cílů té které konkrétní modelové situace.

INSCENAČNÍ METODY

„Při inscenační metodě se postupuje tak, že účastníci hrají osoby s různými funkcemi, které vystupují v určené problémové situaci a mají svým improvizovaným jednáním jednat vzájemně na sebe. Každý účastník se musí chovat tak, jako by šlo o reálnou situaci, musí se vžít do své role. Cílem inscenací není jen aktivní řešení situace, ale též poznání a ověření nejrůznějších variant řešení, pochopení motivace činů ostatních aktérů, posouzení oprávněnosti či nevhodnosti postupu u jednotlivých účastníků.“ (MUŽÍK 2004)

Tato definice inscenační metody odpovídá inscenačním metodám v praktických modelových situacích využívaným oddělením psychologie, ale není již v souladu se specifiky inscenačních metod využívající bojových nebo konfliktních modelových situací. U takového druhu modelů situací (scénářů) musí být přesně stanoveno jednání každé osoby. Z právního hlediska, jakmile by se herec (osoba vytvářející konflikt) odchýlil od stanoveného scénáře, může dojít k zcela jiné právní kvalifikaci skutku a tedy následně i ke změně požadovaného řešení situace, volbě technického, taktického prostředku. To je také jedním z hlavních důvodů, proč u náročnějších modelových situací nemohou být využíváni k hraní rolí samotní studující. Druhým důvodem je fyzický kontakt, ke kterému dochází při bojových modelových situacích. Zde jsou kladeny značné nároky na herce jak v rovině fyzické připravenosti, tak i zkušenosti s fyzickým kontaktem v takových situacích a schopnosti značné sebekontroly a jisté předvídativosti chování studujících, jako základu prevence zranění.

LOGISTICKÉ ZAJIŠTĚNÍ

MATERIÁLNĚ TECHNICKÉ PROSTŘEDKY

„K úspěšné realizaci efektivně řízeného výchovně-vzdělávacího procesu v odborných předmětech významně přispívá i materiálně technická základna. Můžeme ji chápat jako soubor materiálních předpokladů určených k využití ve výuce, příklad učební pomůcky, didaktická technika, výukové prostory a sociální zařízení školy.

Materiálně technické základna školy musí respektovat funkční a časové zvláštnosti výuky z hlediska gnozeologického a logického.“ (DRAHOVZAL 1997)

Pro profesionální realizaci praktických modelových situací je nutné početné a kvalitní materiálně technické zajištění. Úspěch praktické modelové situace je úměrný ztvárnění věrohodnosti situace samotné. Na tomto se podílejí dva faktory. Prostředí a samotné ztvárnění role herci. Dnes je nezbytnou nutností a standardem vybavení a zařízení výcvikových prostor podle tematických zaměření a jednotlivých cílů výuky. Proto není problém vidět v policejních školách vybavené restaurace, bazary, obývací pokoje, železniční vagony, autobusy, ... Pořízení a údržba těchto materiálně technických prostředků je velice nákladná i organizačně náročná. Zvláště bojové modelové situace posunuly chápání standardního vybavení jako *např. zvláštní sezení účastníků (úl, V, hnízdo apod.), stabilně zabudované prostředky vizualizace (různé typy tabulí, zpětný projektor, video projektor a další) a vybavení učebny prostředky výpočetní techniky s multimediálními funkcemi. Nároky na logistiku vzdělávacího procesu se stále zvyšují včetně reprografické techniky, digitální komunikace apod.“ (MUŽÍK 2004), mnohem dále (ochranné obleky, FX Simunition, simulátor Miles).*

ORGANIZACE A REALIZACE BOJOVÉ MODELOVÉ SITUACE

Organizaci a realizaci praktických modelových situací budu popisovat na bojové modelové situaci, která z praktických modelových situací klade největší nároky na organizaci a realizaci i na samotné učitele.

V první řadě je nutné, aby si všichni účastníci bojové modelové situace uvědomili, že bojová modelová situace není hra. Je podřízena přesným pravidlům, jejichž nerespektování vede k improvizaci. To nevyhnutelně vede k nesplnění pedagogických cílů a ohrožení bezpečnosti.

Realizace bojové modelové situace je prováděna na základě třech pilířů.

1. Scénář
2. Bezpečnostní předpisy
3. Personální obsazení

SCÉNÁŘ

Scénář je jednoduchým obrazem reality (modelem) prezentujícím studentovy určité přesně definované vztahy a jevy, které jsou v souladu s konkrétními didaktickými cíly. Komplexní modelové situace obsahují více scénářů. Jejich počet je omezen pouze organizačními a realizačními možnostmi.

Scénář by měl obsahovat detailní popis:

- průběhu bojové modelové situace,
- cílů, kterých má být dosaženo,
- způsobu hodnocení,
- logistické zajištění,
- individuální odpovědnost každého účastníka.

BEZPEČNOSTNÍ PŘEDPISY

Pro každou bojovou modelovou situaci musí být stanovena bezpečnostní pravidla, respektující její specifika. Tyto pravidla jsou povinni dodržovat všichni účastníci bojové modelové situace, učitelé i studující (realizační tým, účastníci kurzu). Musí být určena osoba zodpovídající za bezpečnost a ta udržuje stálý vizuální kontakt s účastníky bojové modelové situace v jejím průběhu. Dále může být určena osoba zodpovídající za zbraně a ochranné prostředky. Tato osoba zodpovídá za to, že se v bojové modelové situaci budou nacházet pouze povolené zbraně (případně označené).

Skutečné a nepovolené zbraně odebere účastníkům a uschová na stanoveném bezpečném místě až do ukončení výuky. Osoba zodpovědná za bezpečnost také kontroluje ochranné prostředky účastníků bojové modelové situace, jako ochranný protiúderový oblek či maska a ochrana těla při použití munice FX.

PERSONÁLNÍ OBSAZENÍ

Na realizaci komplexní bojové modelové situace se podílí celý tým učitelů, který většinou tvoří: Vedoucí učitel, učitel zodpovědný za bezpečnost, učitel herec, učitel technik, učitel hodnotitel a učitel zdravotník.

VEDOUCÍ UČITEL (VEDOUCÍ ZAMĚSTNÁNÍ) – DŮRAZ NA MANAŽERSKÉ KOMPETENCE

Je jediná a hlavní zodpovědná osoba za realizaci a organizaci bojové modelové situace. Zodpovídá za vše týkající se výuky (realizace modelové situace, vyhodnocení, zhotovení videozáznamu...), materiálně technického zabezpečení, personálního zajištění. Některé své povinnosti (odpovědnosti) může delegovat na další členy realizačního týmu.

UČITEL ZODPOVĚDNÝ ZA BEZPEČNOST

DŮRAZ NA KOMPETENCE V OBLASTI BEZPEČNOSTI

Vedoucí učitel na něj deleguje zodpovědnost za bezpečnost. Mimo výše uvedených povinností zpravidla, vydává cvičné zbraně včetně zásobníků a určených kusů střeliva, kontroluje všechny osoby, které vstupují nebo opouštějí místo realizace bojové modelové situace. Po ukončení shromažďuje vybavení (výstroj a výstroj) a vede související předepsanou evidenci.

UČITEL HEREC

DŮRAZ NA KOMPETENCE V OBLASTI VĚROHODNÉHO ZTVÁRNĚNÍ ROLE

Jsou to učitelé vytvářející jednotlivé scénáře. U bojových modelových situací přichází učitelé s účastníky do fyzického kontaktu. To klade nemalé nároky na jejich fyzickou a psychickou kondici. Musí disponovat značnou dávkou herectví, empatie, sebekontrolou a dovednostmi z oblasti úpolů.

UČITEL TECHNIK

DŮRAZ NA KOMPETENCE V OBLASTI TECHNICKÝCH DIDAKTICKÝCH PROSTŘEDKŮ SE SPECIFICKÝM ZAMĚŘENÍM NA BMS

Zpravidla odpovídá za technické prostředky nesouvisející s prostředky použití síly (pořízení, zpravování a promítání video záznamu, příprava a obsluha spojovací techniky...) Při pořizování video záznamu musí být obeznámen s jednotlivými scénáři a jejich zásadními momenty do takové míry, aby byl schopen zaznamenat podstatné okamžiky potřebné pro vyhodnocení bojové modelové situace.

UČITEL HODNOTITEL

DŮRAZ NA KOMPETENCE V OBLASTI ANALÝZY A ZPĚTNÉ VAZBY

V teorii modelových situacích je uváděna samostatná osoba zodpovědná za hodnocení účastníků bojové modelové situace. V ideálním případě má každý účastník přiděleného svého hodnotitele. V praxi je většinou úloha hodnotitele spojena s osobou vedoucího učitele.

UČITEL ZDRAVOTNÍK

DŮRAZ NA KOMPETENCE V OBLASTI LAICKÉ PŘED LÉKAŘSKÉ PRVNÍ POMOCI

Osoba odpovědná za poskytnutí laické první pomoci s důrazem na specifikum bojových modelových situací.

VYHODNOCENÍ PRAKTICKÉ MODELOVÉ SITUACE – ZPĚTNÁ VAZBA

ZPĚTNÁ VAZBA KE STUDENTŮM - VYHODNOCENÍ

Zkrácená zpětná vazba se může provádět přímo na místě provádění bojové modelové situace hned po jejím ukončení. Je zaměřena na vyhodnocení případných zásadních konkrétních nedostatků. Úplná zpětná vazba je prováděna na závěr, až všichni účastníci absolvují bojovou modelovou situaci a její jednotlivé scénáře. Účastníkům jsou promítány video záznamy jejich jednání v bojových modelových situacích a přede všemi je proveden rozbor zásadních problémů (chyb) z pohledu práva, taktiky a psychologie. Zvláště pokud bojová modelová situace obsahuje více scénářů a každý z účastníků absolvuje jen jeden, je skupinové vyhodnocení možností, jak se alespoň v teoretické rovině připravit své řešení pro další scénáře, případně se poučit z chyb kolegů.

ZPĚTNÁ VAZBA K REALIZAČNÍMU TÝMU

Vedoucí učitel by měl provést po ukončení výuky krátké vyhodnocení práce všech, kteří se podíleli na realizaci bojové modelové situace. Vyhodnocení by mělo obsahovat vyjádření k tomu, zda byly naplněny pedagogické cíle a k organizačně-technické stránce realizace bojové modelové situace. Po uplynutí delšího období by mělo být provedeno komplexní vyhodnocení bojové modelové situace v návaznosti na další výuku a požadavky na její zajištění.

Relevantní závěry z provedených vyhodnocení by měly být poskytnuty dalším učitelům podílejících se na přípravě studentů na účast v modelové situaci. Může také docházet k zobecnění některých poznatků jejich zapracování do metodiky tvorby a realizace modelových situací. Tyto zkušenosti dále předávat učitelům a instruktorům podílejících se na výuce a výcviku.

ZÁVĚR

V posledních letech dochází do České republiky nové poznatky v oblasti výuky laické i profesní sebeobrany. Objevují se tak nové pojmy, které se rychle ujaly do specializované terminologie výuky sebeobrany. Jedním z nejčastěji používaných pojmů je „modelová situace“. Problém, ale nastal v momentě, kdy si tento pojem různí učitelé a instruktoři začali vykládat zúženě jen podle svých zkušeností a konkrétních potřeb. Došlo tak k velmi odlišnému výkladu tohoto pojmu, který v praxi obsahoval mnoho různých didaktických metod a forem výuky. V současné době je tedy nutné již shrnout poznatky z této oblasti a dát odborné veřejnosti ucelenější informaci o tom, co je modelová situace, o jejich podobách a zásadách realizace a využití.

Výuka laické sebeobrany je v některých aspektech úzce spojena s výukou profesní sebeobrany a následně s prováděním služebního zákroku policistou. Proto se některé didaktické postupy shodují nebo vycházejí ze stejného základu. Modelové situace jsou důležitou součástí výuky policistů a s pohledu časového byly ve výuce používány dříve než v civilním sektoru.

Jako didaktický prostředek při přípravě budoucích policistů v rámci kurzu základní odborné přípravy, zvolilo právě modelové situace. Na základě několikaletých zkušeností definovalo modelové situace jako didaktický prostředek, který není spojen s pouze jedinou didaktickou metodou nebo formou a vytvořilo jednoduchou systematizaci, kdy modelové agítace rozděluje podlé následujících hledisek:

- Podle charakteru modelové situace
 - Teoretické modelové situace
 - Situační metody (případové studie, rozborové situace...)
 - Praktické modelové situace
 - Situační metody
 - Inscenační metody
 - Didaktická hra
- Podle šíře kontextu
- Podle komplexnosti modelové situace
 - Dílčí modelové situace - z jedné profesní oblasti
 - Komplexní modelové situace – integrovaná zaměstnání
- Podle navození modelové situace
 - Konfliktní modelové situace

- Bojové modelové situace

Jenom teoretické dělení a definování modelových situací by ale bylo nedostačující, a proto je důležité dát alespoň základní informaci o náročnosti organizace a realizace modelových situací.

Prvním krokem je jednoznačné definování cílů, které chceme modelovou situací dosáhnout. Následuje volba konkrétní metody a formy, která přímo souvisí s možnostmi personálního a logistického zajištění. Na závěr volba způsobu a rozsahu zpětné vazby. Nároky na realizační tým se přímo úměrně zvyšují se zvyšující se náročnosti modelové situace od konfliktní k bojové modelové situaci, od dílčí ke komplexní. Na pomyslném vrcholu realizační náročnosti stojí komplexní bojové modelové situace.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Drahovzal, J., za kolektiv. *DIDAKTIKA ODBORNÝCH PŘEDMĚTŮ*, Brno: Paido, 1997. 156 s ISBN 80-85931-35-4
- Clausewitz, C.V. *O VÁLCE*, Brno: Bonus A 1996 Vydání druhé. 756 s.
- First, R., Blahut, A., *SEBRANNÉ MODELOVÉ SITUACE*, Praha: Vydavatelství PA ČR. 1998. 78 s. ISBN 80-85981-88-2
- Hroník, F. *Rozvoj a vzdělávání pracovníku*. Praha: Grada Publishing, 2007. 240 s. ISBN: 978 - 80-247-1457-8.
- Hladílek, M. *ÚVOD DO DIDAKTIKY*, Praha: Vysoká škola J.A.Komenského, 2004, 88 s. učební text
- Kolektiv OMIV. Využití modelových situací v přípravě policistů. *Policista* č. 6 z roku 2007, příloha I – VIII
- Maňák, J. a kol. *Alternativní metody a postupy*, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997, ISBN: 80-210-1549-7
- Melaugh E, - *Small Circle Jujitsu - osobní sdělení*
- Mužík, J. *Androdidaktika*. Praha: ASPI Publishing, 2004. 148 s. ISBN 80-7357-045-9.
- Murray, K.F. *Trainning at the Speed of Life Volume One – The Defensive Textbook fro Military and Low Enforcement Reality Based Training*, Gotha FL USA: Armiger Publications, Inc., 2004. 350s.
- Novák, M., *JUJUTSU nejen sebeobrana*. Praha: Grada Publishing 2007. 115 s. ISBN 978-80-247-1884-2
- Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 87 s. ISBN 80-7178-029-4.
- Siddle, B.K., *Sharpennig The Warrior's Edge*, Belleville IL USA: PPCT Research publications, Inc., 2006 . Ninth Printing., 148s.
- Zákona č 273/2008 Sb. o Policii České republiky
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)